

L'antisemitisme dels *Quaderns Negres* de Heidegger

Entrevista a Emmanuel Faye*

Iris Radisch

IRIS RADISCH *Vostè defensa des de fa temps la tesi segons la qual les implicacions de la filosofia de Heidegger amb el nacionalsocialisme no es limiten a uns quants indrets marginals, sinó que afecten el cor mateix de l'obra. La publicació dels «Quaderns Negres» està prevista per al 2014. Creu que aquests «Quaderns» ofereixen una vegada més una nova percepció de Heidegger?*

EMMANUEL FAYE La primavera passada vaig assabentar-me que els primers *Schwarzen Hefte* (*Quaderns Negres*), que apareixeran al març, contenen «reflexions» (*Überlegungen*) antisemites del tot explícites i d'una gran radicalitat. El que hem sentit a França en una emissió recent de France Culture no ha fet més que confirmar públicament allò que ja sabia. És evident que no podrem jutjar aquests textos fins que no hagin aparegut. Però ja és extremadament inquietant saber que Heidegger va programar ell mateix la publicació d'aquestes proposicions antisemites a les seves *Obres completes* (*Gesamtausgabe*) i com a última peça. Si, tal com ell diu, les seves *Obres completes* representen «camins, no pas

obres» (*Wege, nicht Werke*), aleshores aquest antisemitisme radical apareix com un objectiu volgut, potser fins i tot el *télos* d'aquests camins. Ja sabem, per exemple, que parla de l'«absència de món» (*Weltlosigkeit*) del judaisme. Aquesta absència expressaria la tenaç habilitat de comptar, de calcular, dels jueus. A més de reprendre l'estereotip antisemita del jueu calculador, es pot dir que es tracta d'una radicalització. Els jueus ja no són considerats només com a apàtrides, per a Heidegger són definitivament *sense món*. Cal recordar potser que l'absència de món és una expressió que Heidegger ni tan sols no utilitza per als animals, dels quals diu que són «pobres en món» (*weltarm*) (*Gesamtausgabe* 29/30, § 45 sq) en el seu curs de 1929 sobre els «Conceptes fonamentals de la metafísica»? En aquesta deshumanització completa del judaisme, els jueus ja no tenen lloc en el món o, més aviat, mai no n'hi han tingut. Descobrim així, d'altra banda, que el concepte existencial heideggerià de l'ésser-en-el-món (*In-der-Welt-Sein*) ve a ser, al capdavall, un terme discriminatori, amb una intenció antisemita. No poden ser-en-el-món aquells que per essència estan desproveïts de sòl, de món i de tota arrel que els relligui a l'ésser. Heidegger, de fet, qüestiona igualment, en aquests «Quaderns», el «desarrelament»

Iris Radisch és responsable de les pàgines culturals del setmanari alemany *Die Zeit*.

(*Entwurzelung*) de tot ens que està fora de l'ésser i que caracteritzaria, segons ell, el «judaisme mundial» (*Weltjudentum*).

Heidegger mateix va fer sovint la distinció entre un «nacionalsocialisme espiritual» i un «nacionalsocialisme primari». Què significa aquesta distinció?

Efectivament, Heidegger es veu com l'avantguarda del moviment. Menysprea aquells que, com l'escriptor Guido Kolbenheyer, es queden en «una biologia liberal envellida», heretada del darwinisme anglosaxó, i eleva el racisme *völkisch* a l'alçada d'un destí «metafísic» que respon a la necessitat de la «història de l'ésser» (*Seinsgeschichte*). Al mateix temps, sap prendre les mesures més concretes, com quan l'abril del 1934, essent el rector de la Universitat de Friburg, recorda al ministeri que ja fa uns quants mesos que reclama «una plaça d'ensenyament [...] per a la doctrina racial i la biologia hereditària» (*eines Lehrstuhles [...] für Rassenkunde und Erb-biologie*).

Els defensors de Heidegger poden sostenir, amb raó, que els diaris íntims formen part de la vida privada. El que és decisiu és la filosofia de Heidegger, la seva obra. Està disposat a acceptar aquesta separació?

Com que Heidegger ha volgut publicar aquests «Quaderns Negres» al final de les seves *Obres completes*, és evident que en formen part.

Les primeres citacions dels «Quaderns Negres» que circulen a França han desencadenat un «terrabastall» entre els heideggerians de París. Per què Heidegger té un paper comparativament més gran per als francesos que per als intel·lectuals alemanys?

De debò creu que la influència de Heidegger és realment més important a França que a Alemanya? Derrida i els seus deixebles, per exemple, tenen més pes a França que Gadamer i els seus a Alemanya? Que cadascú jutgi per ell mateix. És cert que a França podem trobar situacions que sorprenen, com per exemple que hi hagi un corrent heideggerià que paradoxalment se situa «a l'esquerra», encara que també hi ha, com a Alemanya, heideggerians molt conservadors, o situats encara molt més a la dreta. Podem constatar que el heideggerisme d'esquerra, igual que el marxisme heideggeritzat, s'afebleix a mesura que van apareixent les *Obres completes* amb el seu paquet de revelacions. Observem, a més, que a diferència dels Arxius Husserl de Bèlgica, els de París contenen, al costat de veritables fenomenòlegs husserlians, autors certament més heideggerians que husserlians. Quan llegim el que Heidegger diu de Husserl a les seves cartes a Löwith, a Jaspers, o pitjor encara, en els seus «Quaderns Negres» on el considera incapaç d'assolir el pensament, no deixem de sorprendre'ns davant d'aquesta evidència.¹ I de manera més general podem reconèixer la importància que tenen els heideggerians en la vida acadèmica i editorial a França. És cert, d'altra banda, que París continua essent un lloc on es produeixen moltes discussions intel·lectuals que de seguida tenen un ressò internacional. Pel que fa a la qüestió que ens ocupa, en aquests moments el debat es trasllada per exemple a Itàlia, on un article de Livia Profeti, publicat a *Left* el 28 de desembre del 2013, respon a una entrevista amb la vicepresidenta de l'Associació Heidegger, Donatella di Cesare, publicada a *La Repubblica* el 18 de desembre. Però és sempre a la Universitat de Friburg, a Meßkirch

amb l'Associació Heidegger, a Frankfurt amb l'editorial Klostermann, i des de no fa gaire a Wuppertal on Peter Trawny ha creat l'Institut Martin Heidegger, que trobem els centres acadèmics i editorials amb la responsabilitat de la difusió mundial de l'obra de Heidegger. Responsabilitat molt més gran pel fet que a Alemanya el context és molt més conegut, on la comprensió dels textos no es veu dificultada, com a França, per l'estranyesa de les traduccions i el seu caràcter sovint il·legible.

Quines són les obres de Heidegger, segons vostè, que estan marcades pel feixisme? Trobem en Heidegger quimeres antisemites que van fins al punt de desitjar l'aniquilació? Desitja Heidegger un món sense jueus? O bé vol, cosa que ja seria prou espantosa, «purificar» la «mentalitat alemanya» del pensament jueu i messiànic?

En el seu curs del semestre d'estiu del 1934, Heidegger exalta la trobada a Venècia de Hitler i Mussolini, i els representa, dos anys més tard, en un curs sobre Schelling, com si l'un i l'altre haguessin iniciat un «contracorrent» necessari per al nihilisme europeu. Ara bé, per ser precisos, no se'l pot considerar feixista, sinó nacionalsocialista. Només cal tenir en compte, per exemple, que en el seu curs *De l'essència de la veritat* de l'hivern del 1933-34 fa un elogi de la «visió del món nacionalsocialista» (*nationalsozialistische Weltanschauung*) com a «transformació total» (*Gesamtwandel*), com a «projecte mundial» (*Weltentwurf*) –les cursives són de Heidegger–, a partir dels quals el nacionalsocialisme apareix com «la transformació fonamental del món alemany i [...] europeu» (*Vom Wesen der Wahrheit*, GA 36/37, p. 225). Com veiem, el concepte de «món» està sempre al centre del seu discurs...

És en aquest mateix curs que Heidegger exhorta els seus estudiants a treballar «amb l'objectiu d'exterminar totalment» (*mit dem Ziel der völligen Vernichtung*) l'enemic que pot «haver-se incrustat en l'arrel més profunda del *Dasein* d'un poble» (*in der innersten Wurzel des Daseins eines Volkes sich festgesetzt haben*). Malauradament no es tracta pas d'una fantasia, sinó ben bé d'una preparació mental per al pitjor, ja que és qüestió, precisa Heidegger, d'«iniciar un atac de llarga durada» (*den Angriff auf weite Sicht anzusetzen*) (GA 36/37, p. 91). Podem dir, segons els termes que ell mateix utilitza d'ençà del 1929 –en una carta a Viktor Schwoerer, publicada per primer cop a *Die Zeit*–, que combat «l'enjuevament creixent en sentit estricte i en sentit ampli» (*der wachsenden Verjudung in weiteren und engeren Sinne*). D'una banda, lluita contra tot el que sorgeix d'aquest «enjuevament» (*Verjudung*) en sentit ampli: l'individualisme anomenat «liberal», el pensament universalista i racional, i, més explícitament, contra el que anomena, a principis del seu curs del semestre d'estiu del 1932, el «cristianisme jueu» (*jüdische Christentum* – GA 35, p. 1). De l'altra, ataca persones concretes, com per exemple quan el seu informe implica l'expulsió del filòsof Richard Höningwald de la Universitat de Munic.

De manera més general, cal recordar que l'antisemitisme teològic-polític és molt present tant en Hitler com en Rosenberg? A més a més, l'eliminació completa de «la mentalitat jueva», es pot deslligar d'una violència real envers els individus existents? Com es pot separar el desig de tenir un món sense la influència de la mentalitat jueva, de l'assassinat de jueus concrets? La història del segle XX ens ha mostrat a bastament que es tracta de dues coses indissociables.

És legítim col·locar Heidegger al costat dels ideòlegs del nacionalsocialisme com per exemple Alfred Rosenberg?

Heidegger i Rosenberg competien per la direcció espiritual del moviment. Alfred Bäumler –molt proper de Heidegger d'ençà del 1928 i que el 1933 va escriure l'elogi de *Sein und Zeit* més ditiràmbic que es pugui llegir– a partir del 1934 va decidir donar suport a Rosenberg, cosa que va accentuar les tensions que hi havia al voltant del llegat i de la recuperació de Nietzsche i dels seus arxius. Heidegger va acceptar tanmateix de participar al costat d'Alfred Rosenberg i de Julius Streicher en la Comissió de Filosofia del Dret de l'Acadèmia del Dret Alemany, fundada per Hans Franck, i que va treballar en la legitimació de les lleis racials de Nuremberg.

Però ara anem a veure què diuen els textos. En el llibre col·lectiu intitulat *Heidegger, le sol, la communauté, la race*, publicat per les edicions Beauchesne, hi ha estudis precisos que documenten la qüestió de la semblança entre l'antisemitisme heideggerià i l'antisemitisme nacionalsocialista.² Per tant, em permeto de remetre-hi, però afegiré la dada següent. En els seus «Quaderns Negres», Heidegger eleva el suposat «desarrelament» del «judaisme mundial» a nivell d'una qüestió «metafísica». Ara bé, aquesta manera de promoure els objectius fonamentals de la «visió del món nacionalsocialista» a nivell d'una, diguem-ne, «metafísica», és igualment característica del *Mite del segle XX*, d'Alfred Rosenberg. Aquest considera que en la mesura que Alemanya crea dins Europa un espai vital per a 100 milions de persones, «la política es retroba amb la metafísica».³ Hi ha una proximitat manifesta entre el que Rosenberg anomena –a la mateixa pàgina– la

«crida cap a l'espai propi» (*Ruf nach eigenem Raum*), i l'afirmació de Heidegger –en el seu seminari de l'hivern del 1933-34– segons la qual «la naturalesa del nostre espai alemany es manifestaria sens dubte a un poble eslau d'una manera diferent que a nosaltres; al nòmada semita, no se li manifestarà segurament mai».⁴ La principal diferència és que avui en dia ningú no es pren seriosament els textos en què Rosenberg parla de metafísica. De seguida se'ls considera una mera ideologia. Mentre que Heidegger, en canvi, com que inscriu el seu discurs en el registre de la filosofia acadèmica i com que ha sabut forjar una llengua densa i suggerent, tot i que en realitat maltracta la llengua alemanya, se'l pren seriosament, i es considera com a filosòfiques unes posicions que continuen essent les mateixes que les de la *nationalsozialistische Weltanschauung*.

Els editors del Diccionari Heidegger, publicat recentment a París, sostenen que en cap dels 84 volums de les Obres completes no s'hi troba «ni una sola frase antisemita». Ja es va voler impedir la publicació del «Discurs del rectorat» a París. En què es basen aquestes reaccions a França?

Fa bé de posar en evidència aquesta negació de la realitat històrica i textual que caracteritza moltes publicacions heideggerianes a França. Aquesta manera de fer prové directament de la manera amb què Heidegger ha oposat el destí històric del *Dasein* –o com a vegades es tradueix a França, «historial» (*geschichtliche Schicksal*)– al coneixement històric (*historische Wissenschaft*). Aquesta oposició ha fet que moltes generacions de filòsofs no es prenguessin seriosament la història en si.

En això també hi té a veure la falsificació que Heidegger ha fet dels seus propis

textos. A partir dels manuscrits originals conservats a Marbach, Sidonie Kellerer ha mostrat com Heidegger va modificar el text de la seva conferència del 1938, «Die Zeit des Weltbildes», quan el va publicar l'any 1950 dins dels *Holzwege*. D'un manifest nacionalsocialista, en va fer un text pretesament crític envers el nacionalsocialisme.⁵

A més a més, puc mostrar un exemple de falsificació més gran i encara desconegut: en el terrible curs de l'hivern del 1933-34 on es parla d'aniquilació total (*völligen Vernichtung*), editat l'any 2001 en el volum 36/37 de les *Obres completes*, l'editor, Hartmut Titjen, ha inserit una crítica contra l'escriptor nazi Guido Kolbenheyer. Fent servir com a prova una frase manuscrita de Heidegger, aquesta crítica és presentada com si l'hagués pronunciada el 30 de gener del 1934, en ocasió de la «Jahresfeier der nationalsozialistischen Revolution». Curiosament, però, el *Mitschrift* Hallwachs que ha servit de base per a l'edició, inventariat encara el 1995 en els arxius de Marbach, actualment es considera perdut. Només es pot consultar el fragment de manuscrit amb la crítica a Guido Kolbenheyer. Ara bé, un altre *Mitschrift*, molt explícit, ens informa que aquell dia Heidegger va arribar 40 minuts tard al seu curs, perquè havia volgut escoltar tot sencer el discurs del *Führer* que va durar més de tres hores. Molt animat, el rector Heidegger comença per afirmar als seus estudiants de filosofia que «prendria les mesures adients perquè d'ara endavant el conjunt d'estudiants i de professors tinguessin la possibilitat d'escoltar col·lectivament la paraula del *Führer* dins la mateixa universitat» (*Ich werde in Zukunft dafür sorgen, daß die gesamte Studentens-*

haft und Dozentenschaft innerhalb der Universität eine Gelegenheit findet, gemeinschaftlich das Wort des Führers zu hören). Continua un discurs entusiasta a favor del nou règim: «Avui és el primer aniversari del dia en què l'Estat alemany anterior ha hagut d'abandonar el seu propi ésser i ha estat traslladat a una nova realitat del poble [...] El moviment nacionalsocialista és, d'ençà d'aquest dia, el fonament portador i el domini veritablement rector de l'Estat alemany» (*Heute jährt sich zum ersten Male der Tag, da der vormalige Deutsche Staat sein eigenes Sein aufgeben mußte und versetzt wurde in eine neue Wirklichkeit des Volkes [...] Die nationalsozialistische Bewegung ist seit diesem Tage der tragende Grund und das eigentlich führende Bereich für den Deutschen Staat geworden*). Ras i curt: les paraules del rector Heidegger no tenen res de crític: projecten, al contrari, la continuïtat del poder nacionalsocialista en un futur llunyà. D'aquí que Heidegger afirmi que «no es tracta simplement de construir alguna cosa per als anys que vindran, també hem de poder assegurar encara en els pròxims 50 i 100 anys un adveniment comú i històric del nostre poble. Per aconseguir-ho caldran les forces intactes de tota una generació» (*Es handelt sich nicht darum, nur für die nächsten Jahre etwas zu bauen, sondern wir müssen auch noch in 50 und 100 Jahren ein gemeinsames geschichtliches Geschehen unseres Volkes sichern. Dies verbraucht unverbrauchte Kräfte einer Generation*).⁶ Veiem, doncs, fins a quin punt el curs que Heidegger va pronunciar efectivament el 30 de gener del 1934 és diferent del que ha estat editat a les *Obres completes*, i des d'aleshores citat amb freqüència, sobretot en el diccionari al qual vostè es refereix, i que s'utilitza com a pro-

va d'una suposada distància de Heidegger envers el nacionalsocialisme, cosa que ja constitueix un greu error d'apreciació. En definitiva, els retrets que Heidegger expressa contra Kolbenheyer són circumstancials i limitats, i no constitueixen cap crítica al règim nazi. Amb aquest exemple es veu clarament quins efectes negadors de la realitat pot tenir la manipulació d'un text amb finalitats autoexculpatòries.

Després de la publicació dels «Quaderns Negres», caldrà reescriure la història de la filosofia?

Encara que Heidegger tingués la pretensió de recapitular tot el pensament en una «història de l'ésser» mitificada, ell no representa pas tota la filosofia, ni per descomptat tota filosofia alemanya. Per tant, no cal reescriure tota la història de la filosofia! El que és realment nou és que els darrers textos coneguts de Heidegger ens confirmen que els seus conceptes més centrals, com ara el sòl, el món o la historicitat, tenen un contingut més directament polític que no pas filosòfic. I quan veiem la mena de rebuig «metafísic» del «judaisme mundial» que pretén desenvolupar, no podem sinó tornar-nos molt més reservats envers els usos successius del terme «metafísica». És, doncs, previsible que la relació apologètica amb Heidegger, que ha dominat durant tants anys, doni pas progressivament a una relació molt més crítica envers els seus textos. A partir d'aquí serà possible reconsiderar, amb unes noves bases, la història de la recepció, tornant a avaluar sobretot les primeres temptatives de crítica filosòfica de Heidegger. A mitjan 1960, per exemple, Hans Blumenberg va saber mostrar, en *La legitimació de l'Edat Moderna*: «[...] l'única cosa que la "història

de l'ésser" reserva a l'home: la submissió».⁷ El context de l'època i els textos de Heidegger aleshores publicats no li permetien de dir de manera més explícita a què ens volia sotmetre. Ara que sabem on volen anar a parar els seus camins, podem trobar els mitjans filosòfics per alliberar-nos d'aquesta submissió. □

Traducció del francès de Blanca Llum Vidal

⁷ Entrevista realitzada el 19 i 20 de desembre del 2013, de la qual es va extreure la versió resumida i publicada el 27 de desembre del 2013 a *Die Zeit* sota el títol: «Die Krönung der Gesamtausgabe». Iris Radisch ha donat el seu vistiplau per a una publicació integral o més completa de la nostra entrevista (nota d'E. F.).

1. Heidegger escriu a Löwith, el 20 de febrer del 1923: «Husserl no ha estat mai filòsof ni un instant de la seva vida». Citat per Enrico Donaggio, *Karl Löwith et la philosophie. Une sobre inquiétude*. París, Payot, 2013, p. 29.
2. Emmanuel Faye (ed.), *Heidegger, le sol, la communauté, la race*. París, Beauchesne, 2014.
3. «Deutschland selbst wird dann endlich die Möglichkeit erlangen, in Europa seinen 100 Millionen genug Lebensraum zu verschaffen, wobei hier die Politik wieder zu Metaphysik zurückfuhrt...», Alfred Rosenberg, *Der Mythos des 20. Jahrhunderts. Eine Wertung der seelisch-geistigen Gestaltenkämpfe unserer Zeit*. Munic, Hoheneichen Verlag, 1935, p. 676.
4. «Einem slavischen Volke würde die Natur unseres deutschen Raumes bestimmt anders offenbar werden als uns, den semitischen Nomaden wird sie vielleicht überhaupt nie offenbar.» És en la segona edició del meu llibre *Heidegger. L'introduction du nazisme dans la philosophie*. París, LGF, 2007, pp. 20 i 334, que aquesta frase ha estat feta pública per primera vegada. Aquí en faig una transcripció i una traducció més precises. La frase ha estat represa en l'«Entrevista de Jean-Luc Nancy amb Frédéric Postel», a *Heidegger, politique et philosophie. Cahiers philosophiques*, núm. 111, octubre 2007, p. 95. Postel no indica la font del seu manlleu, encara que

reproduïx sense cap canvi la primera traducció que en faig a la p. 20 del meu llibre, de manera que l'any següent tornem a trobar la meua traducció –que du com a única remissió l'entrevista Nancy/Postel– en l'article de Nicolas Tertulian, «L'ontologie chez Heidegger et chez Lukacs. Phénoménologie et dialectique», *Heidegger. Qu'appelle-t-on le lieu? Les Temps Modernes*, juliol-octubre 2008, núm. 650, p. 288. Mentrestant, el seminari en qüestió ha estat editat integralment. Vegeu Martin Heidegger, *Über Wesen und Begriff von Natur, Geschichte und Staat, Übung aus dem Wintersemester 1933/34*, a *Heidegger und der National-sozialismus. Dokumente, Heidegger Jahrbuch 4*, a cura d'Alfred Denker i de Holger Zaborowski. Friburg-Munic, Verlag Karl Alber, 2009, pp. 53-88 i 82. També s'ha traduït a l'anglès americà, i els editors s'han recolzat sobre la transcripció de Klaus Stichweh, en alguns punts més completa i precisa que la d'Alfred Denker, la qual ha servit de referència a l'edició alemanya. Vegeu Martin Heidegger, *Natur, History, State, 1933-1934*, traducció i edició de Gregory Fried i Richard Polt. Amb assaigs de Robert Bernasconi, Peter E. Gordon, Marion Heinz, Theodore Kisiel, i Slavoj Žižek. Londres-Nova York, Bloomsbury, 2013. N'hi ha igualment una traducció italiana. A França, de moment, no hi ha res anunciat.

5. Sidonie Kellerer, «Heideggers Maske. Die Zeit des Weltbildes – Metamorphose eines Textes», *Zeitschrift für Ideengeschichte*, Quadern V/2 (2011) p. 109-120. Una versió desenvolupada d'aquest estudi i redactada en francès constitueix el capítol IV de l'obra sobre *Heidegger, le sol, la communauté, la race*.
6. Aquesta important descoberta, la presentarà i l'analitzarà el professor Frank Jolles en un estudi publicat a *German Life and Letters*. Agraïxo al professor Jolles d'haver-me autoritzat a parlar-ne en aquesta entrevista. Actualment preparo la publicació en francès d'una versió més llarga d'aquest estudi fonamental en un segon llibre que vindrà després del primer volum d'estudis crítics publicats per Beauchesne.
7. «... was 'Seinsgeschichte' allein dem Menschen offenhält: Unterwerfung». Hans Blumenberg, *Die Legitimität der Neuzeit*. Frankfurt, Erneuerte Ausgabe, Suhrkamp, 1997, p. 220.

sense *f*ronteres

Manual de supervivència en el debat transgènic

Una visió integradora, més rica i plural del fenomen evolutiu

Una perspectiva biològica i evolutiva de la llibertat humana

www.bromera.com
edicions

bromera

PUV PUBLICACIONS
UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA